

УДК 347.132

Н. О. Захаренко,
асистент кафедри теорії
та історії держави і права,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ГОСПОДАРСКИХ ТОВАРИСТВ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Дана стаття висвітлює особливості притягнення юридичних осіб, а саме комерційних господарських товариств, до цивільно-правової відповідальності, а також розглядаються проблеми стосовно визначення меж відповідальності фізичних осіб, учасників юридичних осіб, за зобов'язаннями останніх.

Ключові слова: цивільно-правова відповідальність, юридичні особи приватного права, підприємницькі господарські товариства, правосуб'єктність, деліктоздатність.

У Цивільному кодексі України [1] поряд із розмежуванням публічних та приватних юридичних осіб запроваджено поділ останніх на товариства та установи [2]. У свою чергу, товариства поділено на підприємницькі та непідприємницькі. Для відокремлення цих різновидів товариств одне від одного законодавцем використовується критерій спрямованості основної діяльності підприємницького товариства на одержання прибутку і наступний його розподіл між учасниками юридичної особи цієї категорії.

Положення чинного законодавства щодо поділу юридичних осіб на підприємницькі й непідприємницькі спонукають до з'ясування питання про те, як саме класифікаційна ознака підприємницької мети позначається на особливостях правового статусу юридичної особи (товариства, підприємства) того чи іншого виду. На перший план тут виходить розкриття рівня належної і дійсної (реалізованої в нормах чинного законодавства) зумовленості особливостей загального механізму й певних режимів цивільно-правової відповідальності юридичних осіб фактом здійснення ними підприємницької (загалом господарської) діяльності [3].

Зважаючи на правову природу юридичної особи та реальність її функціонування як самостійного учасника суспільних відносин зазначене має віддзеркалюватися в одночасному використанні

двох «інструментів», кожен з яких надає свої можливості для досягнення поставлених законодавцем цілей. По-перше, специфічність деліктоздатності й механізму цивільної відповідальності юридичних осіб того чи іншого виду вочевидь повинна бути втілена в ознаках конкретних організаційно-правових форм, у яких можуть діяти правосуб'єктні організації. По-друге, умови цивільно-правової відповідальності юридичних осіб, створених у формах, призначених для здійснення певної діяльності, мають бути тотожними умовам, за якими нестимуть відповідальність за однотипні правопорушення також й інші учасники цивільних відносин, що здійснюють таку саму діяльність [4].

При визначенні загального правового статусу юридичної особи законодавець особливу увагу приділив питанням принципу її самостійної відповідальності за своїми зобов'язаннями (ст. 96 Цивільного кодексу України). Зв'язок цього аспекту формування механізму цивільно-правової відповідальності підприємницьких товариств з родом їх основної діяльності доволі виразно конкретизовано у положеннях щодо формування та підтримання статутного капіталу акціонерних товариств (АТ) і товариств з обмеженою відповідальністю (ТОВ), що є чи найбільш поширеними організаційно-правовими формами підприємницьких товариств.

Відповідно до статей 144 і 145 Цивільного кодексу України статутний капітал ТОВ і АТ визначає мінімальний розмір майна товариства, який гарантує інтереси його кредиторів. Причому він не може бути меншим від розміру, встановленого законом. Згідно з ч. 3 ст. 144 Цивільного кодексу України до моменту державної реєстрації ТОВ його учасники повинні сплатити не менше, ніж п'ятдесят відсотків суми своїх вкладів, а несплачена частина статутного капіталу підлягає сплаті протягом першого року діяльності товариства. Якщо ж протягом цього року учасники не сплатять повної суми вкладів, ТОВ має оголосити про зменшення статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту або прийняття рішення про ліквідацію товариства [5].

Як щодо ТОВ, так і щодо АТ діє правило, згідно з яким у разі, коли після закінчення другого та кожного наступного фінансового року вартість чистих активів товариства виявиться меншою від статутного капіталу, воно зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу (якщо тільки учасники ТОВ не приймуть рішення про внесення додаткових вкладів) та зареєструвати відповідні зміни до статуту. Якщо ж вартість чистих акти-

вів стає меншою від мінімального розміру статутного капіталу, встановленого законом, відповідне товариства підлягає ліквідації (ч. 4 ст. 144, ч. 3 ст. 155 Цивільного кодексу України).

Проте в означених питаннях законодавець дещо непослідовний. Принаймні залишається незрозумілим його рішення щодо звільнення від аналогічного обов'язку щодо створення спеціалізованих фондів гарантування вимог кредиторів інших підприємницьких товариств, які також первісно створюються з метою професійної участі в цивільному обороті. Вважаємо, що зазначений обов'язок має бути складовою механізму відповідальності всіх такого роду суб'єктів, включно з повними і командитними товариствами, виробничими кооперативами, а також підприємствами, що створюються і діють відповідно до Господарського кодексу України.

По-перше, наявність зазначеного капіталу до певної міри забезпечує інтереси кредиторів юридичної особи ще на стадії встановлення правових зв'язків з організацією-боржиком. По-друге, цей капітал здатний гарантувати задоволення хоча б мінімальних вимог кредиторів, тоді як у учасників, що нестинуть субсидіарну відповідальність за боргами товариства, може не виявитися майна, яке було б порівняним за вартістю з відповідним обсягом статутного капіталу. По-третє, вагомою гарантією інтересів кредиторів підприємницької юридичної особи має бути періодичний аудиторський та публічний контроль (зокрема, з боку органів Державної податкової служби) контроль за додержанням нею вимог щодо вартості наявних активів [6].

Другим яскравим прикладом конкретизації взаємозв'язку механізму цивільно-правової відповідальності підприємницьких товариств із родом основної діяльності цієї категорії правосуб'єктних організацій можна вважати встановлення додаткової відповідальності за боргами підприємницьких товариств із боку їх учасників, засновників. Про таку відповідальність йдеться у ч.1 ст. 119 щодо солідарної відповідальності учасників повного товариства за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить; ч.1 ст. 133 щодо солідарної відповідальності повних учасників командитного товариства за зобов'язаннями товариства всім своїм майном; ч. 2. ст. 140 щодо солідарної відповідальності за зобов'язаннями товариства з обмеженою відповідальністю у межах вартості невнесеної частини вкладу його учасників, які не повністю внесли вклади; ч. 2 ст. 151 щодо солідарної відпові-

дальності учасників товариства з додатковою відповідальністю у розмірі, однаково кратному для всіх учасників до вартості внесеного кожним учасником вкладу; ч. 2 ст. 152 щодо відповідальності акціонерів, які не повністю оплатили акції; ч. 2 ст. 163 Цивільного кодексу України щодо відповідальності членів виробничого кооперативу.

Отже, на відміну від непідприємницьких організацій, принцип самостійної цивільно-правової відповідальності щодо підприємницьких юридичних осіб діє з численними законодавчими обмеженнями, що не дозволяють розглядати його в сенсі виключно самостійної відповідальності. Тож ще одним прикладом конкретизації взаємозв'язку механізму цивільно-правової відповідальності підприємницьких юридичних осіб з родом їх основної діяльності є встановлення додаткової відповідальності за боргами цих юридичних осіб з боку їх учасників (засновників) [7].

Розгляд положень законодавства, присвячених правовому регулюванню діяльності підприємницьких товариств, переконує, що уникнення чи обмеження ризику майнової відповідальності їх учасників поряд з акумулюванням майна, потрібного для здійснення скільки-небудь масштабних господарських проєктів, є тими головними чинниками, що спонукають учасників цивільних відносин до створення різноманітних підприємницьких юридичних осіб [8]. У той самий час виконання конструкцією юридичної особи завдання з недопущення покладання на її засновників майнової відповідальності за можливі негативні наслідки функціонування створеного за їх участі суб'єкта господарювання має узгоджуватися з головною метою підприємництва — одержання якомога більшого прибутку, який згодом можна буде розподілити серед учасників цієї юридичної особи. Адже переважно в отриманні майнових вигод і полягає приватний інтерес осіб, що сформували статутний капітал суб'єкта господарювання і таким чином внесли свій вклад у створення майнової бази, покликаної забезпечити життєдіяльність новоствореного учасника цивільного обороту. Втім, зазначений інтерес засновників юридичної особи може бути досягнутий і стало забезпечений лише за умов зустрічного врахування майнових інтересів її договірних партнерів.

Адже один суб'єкт господарювання тим рішуче йде на співробітництво з іншим, чим певнішим він є у можливому захисті своїм прав та інтересів у разі можливого порушення зобов'язання з боку контрагента. В силу цього в окремих організаційно-правових

формах юридичних осіб принцип самостійної цивільно-правової відповідальності та функція мінімізації майнових ризиків засновників (учасників) юридичної особи зазнають істотних обмежень.

Особливості вияву функції мінімізації майнових ризиків учасників підприємницьких товариств та відступів від винятково самостійної відповідальності юридичної особи значною мірою залежать від того, до яких форм об'єднання тяжіє та чи інша організаційно-правова форма товариства — до об'єднань капіталів чи до об'єднань осіб. Саме в об'єднаннях капіталу, найчастіше більш виразною формою котрих є акціонерні товариства, зазначена функція і, відповідно, принцип роздільної відповідальності учасників (акціонерів) та відповідної юридичної особи (ч. 3 ст. 96 Цивільного кодексу України) втілюється найповніше. Тобто тут сповна здійснюється функція мінімізації майнових ризиків учасників. У той же час на членів об'єднання осіб (повних та командитних товариств) та учасників організаційно-правових форм, які тяжіють до цих об'єднань (товариство з додатковою відповідальністю та виробничі кооперативи), поширюється той чи інший (усім належним учасникові товариства майном чи обмежений визначений законом або статутом юридичної особи обсягом) режим додаткової відповідальності за боргами товариств, в яких вони беруть участь [9].

Значимість наближеності організаційно-правової форми юридичної особи до об'єднання осіб чи об'єднання капіталів рельєфно виявляється на тлі винятково чи переважно союзного характеру одних підприємницьких товариств і широкого допуску до функціонування у формі одночлених корпорацій — інших. Таке розмежування не дуже істотне з погляду можливостей застосування субсидіарної відповідальності учасників юридичної особи, але воно є вельми значимим для встановлення режиму солідарної відповідальності учасників окремих організаційно-правових форм підприємницьких юридичних осіб [10]. Наприклад, учасники повного товариства солідарно несуть додаткову відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить (ч. 1 ст. 119 Цивільного кодексу України). Тобто підвищені гарантії виконання зобов'язань цього товариства обумовлюються не тільки необмеженою додатковою відповідальністю, а й солідарністю відповідного обов'язку, що передбачає участь в повному товаристві принаймні двох осіб. Виходячи з цього, у ч. 1 ст. 132 Цивільного кодексу України встановлено правило, за яким повне товариство

підлягає ліквідації, якщо його учасник, що залишився один, протягом шести місяців не перетворить таке товариство на інше господарське товариство.

Організаційно-правова форма командитного товариства також має винятково союзний характер, але іншого типу, оскільки має поряд з учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і солідарно несуть відповідальність за його зобов'язаннями всім своїм майном, у цьому товаристві є вкладники, котрі відповідальності за боргами не несуть, а тільки ризикують своїми вкладками у товариство. В силу вказаного командитне товариство не зобов'язане ліквідуватись, якщо в ньому залишається хоча б один повний учасник і один вкладник. Це свідчить про те, що командитне товариство в площині встановлення співвідношення між принципом роздільної відповідальності юридичної особи та її учасників і ступенем втілення забезпечувальної (щодо захисту прав кредиторів) функції цивільно-правової відповідальності суміщає елементи правового регулювання об'єднань осіб і об'єднань капіталів (останнє — щодо майнового ризику, а не відповідальності вкладників).

Натомість товариство з обмеженою відповідальністю та акціонерне товариство можуть «складатися» з однієї особи (ч. 1 ст. 140 та ч. 4 ст. 153 Цивільного кодексу України). Учасники зазначених товариств, на відміну від повних учасників повного та командитного товариств не відповідають за зобов'язаннями відповідних юридичних осіб, а тільки несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів, що їм належать (ч. 2 ст. 140 та ч. 2 ст. 152 Цивільного кодексу України).

Ознакою цивільно-правової відповідальності є зменшення майнової сфери боржника за рахунок вилучення з неї майна, необхідного для повного відшкодування шкоди, завданої кредитором [11]. Однак учасники ТОВ і акціонери АТ зазвичай не відповідають перед кредиторами відповідного товариства своїм власним майном. Натомість вони, передусім, ризикують внесеними вкладками, тобто саме як інвестори, оскільки у разі звернення стягнення на майно відповідного товариства учасники ТОВ та акціонери АТ ризикують позбутися на майбутнє: очікуваних дивідендів, можливості одержання належної частки в майні ТОВ, ліквідаційної квоти в майні ТОВ чи АТ або її частини — якщо після задоволення вимог кредиторів товариства, що підлягає ліквідації, не залишається активів, які підлягають розподілу між учасниками

товариства, або їх не вистачатиме для повернення учасникам вартості їх вкладів (викупу і погашення акцій) [12].

Втім, якщо акціонер «відповідатиме» перед АТ, тоді про його відповідальність за зобов'язаннями цього товариства не йтиметься взагалі, оскільки він не поставатиме як додатковий боржник безпосередньо у зобов'язанні, в якому бере участь кредитор АТ. Якщо ж при цьому йдеться ще й про акціонера, який прострочив оплату належних йому акцій, тобто порушив свій обов'язок, тоді він і поготів не нестиме жодної відповідальності.

Стягнення з акціонера заборгованості перед товариством за передплачені, але не повністю оплачені акції, може мати місце у процедурі ліквідації або банкрутства АТ. Тоді таке стягнення переслідуватиме мету проведення розрахунків з кредиторами товариства. Однак все одно провадитиметься за позовом ліквідатора, поданим від імені товариства. Тобто знову доводиться констатувати не відповідальність за зобов'язаннями АТ, а примусове виконання раніше невиконаного обов'язку.

Таким чином, акціонери за всіх обставин не несуть цивільно-правової відповідальності за боргами акціонерного товариства, якщо тільки в законі не буде вказано, що стягнення несплаченої вартості належних їм акцій з акціонерів, котрі правомірно не оплатили ці акції (у зв'язку з ненастанням строку оплати) має здійснюватися безпосередньо за позовом і на користь кредитора цього товариства. Якщо ж у законодавстві йтиметься про стягнення за позовом кредитора АТ відповідних сум з недобросовісних акціонерів товариства-боржника, тоді слід буде говорити про використання законодавцем моделі уступки права вимоги щодо сплати належної суми коштів (від товариства до його кредитора) [13].

Загалом так само, як і щодо акціонерів АТ, слід характеризувати й зміст майнових ризиків учасників ТОВ. Але водночас слід зазначити, що технічний виклад ст. 140 Цивільного кодексу України може спричинити певні проблеми у правозастосуванні. Адже цю норму можна зрозуміти й так, нібито учасники ТОВ, які не повністю внесли вклади, мають відповідати за його зобов'язаннями не субсидіарно, а як безпосередні боржники — солідарно з товариством, тобто, можливо, і «замість» нього, в першу чергу. Такі сумніви посилюються іншим способом викладення в ч. 2 ст. 151 Цивільного кодексу України обов'язку з додаткової відповідальності за боргами товариства учасників товариства з додатковою відповідальністю — вони «солідарно несуть

додаткову (субсидіарну) відповідальність» за зобов'язаннями товариства.

На відміну від ТОВ та АТ, товариство з додатковою відповідальністю є тією формою господарських товариств, котра передбачає несення їх учасниками поряд з майновим ризиком (у межах вартості їх вкладів у статутному капіталі цієї юридичної особи) також і обмеженої статутом товариства з додатковою відповідальністю солідарної додаткової відповідальності за зобов'язаннями самого товариства [14].

Отже, головна відмінність ТОВ і товариства з додатковою відповідальністю як суб'єктів цивільної відповідальності, а також правового статусу їх учасників полягає у тому, що можлива субсидіарна відповідальність учасників товариства з додатковою відповідальністю за боргами цього товариства за всіх умов не може бути обмежена обсягом нормального ризику, пов'язаного з участю в його статутному капіталі, тоді як учасники ТОВ, як те впливає з абз. 2 ч. 2 ст. 140 Цивільного кодексу України, у разі неповного внесенні ними своїх вкладів відповідають за боргами товариства лише в тих межах, які згідно з абз. 1 ч. 2 ст. 140 Цивільного кодексу України можна визначити саме як межі нормального ризику збитків, пов'язаних з участю в товаристві з обмеженою відповідальністю.

Додаткова відповідальність учасників товариства з додатковою відповідальністю має солідарний характер, але на відміну від звичайної солідарної відповідальності (ч. 1 ст. 543 Цивільного кодексу України), загальна сума вимог, пред'явлених до кожного учасника товариства з додатковою відповідальністю, за всіх обставин не може перевищувати вартості його вкладу, збільшеного у однаковому для всіх учасників кратному вимірі, що має бути встановлений статутом товариства. Це означає, що на режим додаткової відповідальності учасників товариства з додатковою відповідальністю не може бути поширене правило абз. 2 ч. 2 ст. 543 Цивільного Кодексу України. Тобто учасник, який у повному обсязі виплатив суму, належну з нього на погашення боргів товариства згідно зі статутом, не може надалі вважатися зобов'язаним перед кредиторами товариства з додатковою відповідальністю, незважаючи на наявність у них інших незадоволених вимог. Водночас, Цивільний кодекс України не дає підстав відкидати допустимість поширення на розглядувані відносини норм про право на зворотну вимогу (регрес) боржника, який виконав солі-

дарний обов'язок (ст. 544 Цивільного кодексу України). Тобто відповідний учасник товариства з додатковою відповідальністю вправі звернутися з регресною вимогою до решти учасників, які поставатимуть у такому разі перед ним як боржники, розмір зобов'язань яких визначатимуться пропорційно їх вкладам у статутному капіталі товариства.

У разі банкрутства учасника товариства з додатковою відповідальністю його відповідальність за зобов'язаннями товариства розподіляється між рештою учасників пропорційно їх часткам у статутному капіталі. Зазначене положення зовні є подібним до правила ч. 2 ст. 544 Цивільного кодексу України щодо розподілу частки, несплаченої одним із солідарних боржників, серед інших солідарних боржників. Мета цього заходу в даному разі полягає у збереженні того загального рівня захисту прав та інтересів кредиторів товариства з додатковою відповідальністю, існування якого передбачалося на час встановлення відповідних правовідносин [15]. Нерозв'язаним є питання про особливі умови реалізації додаткової відповідальності учасників товариства з додатковою відповідальністю. Відповідь на це питання слід шукати у зіставленні норм статей 96, 144, 151 і 619 Цивільного кодексу України. Їх системне тлумачення може привести одного з двох взаємовиключних висновків: 1) про допустимість застосування до учасника товариства з додатковою відповідальністю субсидіарної відповідальності за боргами товариства у звичайному (відповідно до ст. 619 Цивільного кодексу України) порядку реалізації цього виду цивільної відповідальності; 2) про обов'язковість встановлення факту нестачі майна товариства як необхідну передумову для покладення на учасника товариства додаткової відповідальності за боргами цієї юридичної особи.

У світлі питання про додаткову відповідальність учасників товариства з додатковою відповідальністю учасників товариства з додатковою відповідальністю за боргами останньої належить з'ясувати, чи притаманні їй всі відмітні ознаки цивільно-правової відповідальності. Очевидно, відповідь на це питання має бути заперечною. Насамперед тому, що субсидіарна відповідальність учасника товариства з додатковою відповідальністю, хоча й має характер додаткового майнового обтяження та може бути реалізована у примусовому порядку, застосовується до учасника товариства не у зв'язку з порушенням ним суб'єктивного цивільного права кредитора товариства. Вказана відповідальність не є й від-

повідальністю боржника за «дії інших осіб» (ст. 618 Цивільного кодексу України), яка зазвичай ґрунтується на тому, що суб'єкт відповідальності, котрий є стороною відповідних договірних відносин, виконання свого зобов'язання покладає на третю особу.

Таким чином, товариство з додатковою відповідальністю увібрало в себе характерні ознаки товариств (організацій, побудованих на засадах членства, за корпоративним принципом) обох існуючих типів — об'єднань капіталу і об'єднань осіб. Зазначене спричинило поєднання у характеристиках режиму цивільно-правової відповідальності товариства з додатковою відповідальністю і його учасників елементів, властивих правовому становищу акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю, з одного боку, повних та командитних товариств — з іншого. Сукупність окреслених чинників і обумовлює підвищений інтерес до товариства з додатковою відповідальністю як своєрідного взірця, в якому певною мірою представлено окремі складові правового регулювання діяльності й цивільно-правової відповідальності всього спектра підприємницьких товариств [16].

Отже, у контексті цивільно-правової відповідальності поділ юридичних осіб на підприємницькі (комерційні) та непідприємницькі (некомерційні) організації, товариства, підприємства має значення насамперед у плані визначення законодавчих вимог до майнового забезпечення деліктоздатності підприємницьких товариств та всіх категорій підприємств як професійних учасників цивільного обороту. Зазначене вимагає закріплення в нормах права обов'язку щодо створення і підтримання статутних (складених) капіталів (фондів) визначеного законом розміру для всіх без винятку підприємницьких товариств та підприємств. Факт належності товариства до непідприємницького, а підприємства до некомерційного сам по собі не повинен позначатися на умовах цивільно-правової відповідальності зазначених категорій юридичних осіб. Натомість при визначенні цих умов вирішального значення слід надавати виду діяльності, при провадженні якої було вчинено цивільне правопорушення, за яке відповідає юридична особа-боржник.

На підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що можливість покладення на учасників підприємницьких товариств додаткової відповідальності за їх зобов'язаннями зумовлюється повнотою втілення у відповідних організаційно-правових формах юридичних осіб ознак, притаманних об'єднанням капіталу та об'єднанням осіб.

Ступінь тяжіння певної організаційно-правової форми до моделі об'єднання осіб зумовлює відповідний рівень доцільності покладення на його учасників субсидіарної часткової відповідальності або субсидіарної солідарної відповідальності за зобов'язаннями товариства всім або визначеною частиною належного їм майна.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.// Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — С. 356.
2. Рабинович П. Приватне й публічне в природному праві та українському законодавстві // Юридична Україна. — 2004. — № 6. — С. 33.
3. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: Монографія. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — С. 302.
4. Лилак Д. Адміністративна і цивільно-правова відповідальність юридичних осіб у сфері економічних відносин (колізії теорії і проблеми практики) // Право України. — 2000. — № 1. — С. 25—31.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відп. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — Т. I. — С. 11.
6. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права. — К.: ДП «Юридичне видавництво «Аста», 2004. — С. 280.
7. Прус Е. П. Проблемы правового регулирования субсидиарных обязательств участников юридического лица // Актуальные проблемы гражданского права: Сб. статей. — Вып. 8. — М.: Статут, 2004. — С. 197—242.
8. Шуба Б. В. Відповідальність учасників господарського товариства як засіб захисту інтересів його кредиторів: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національна юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2005. — 20 с.
9. Примак В. Д. Ризик і питання безвинної відповідальності в цивільному праві // Вісник господарського судочинства. — 2006. — № 4. — С. 20—206.
10. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: Автореф. дис. ... док. юрид. наук: 12.00.03. — К., 2004. — 32 с.
11. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: монографія. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — С. 302.
12. Примак В. Д. Цивільно-правова відповідальність юридичних осіб: монографія. — К.: Юрінком Інтер, 2007. — С. 336—337.
13. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах / Відп. ред. проф. А. С. Довгерт, проф. Н. С. Кузнецова. — К.: Юстиніан, 2005. — Ч. 1. — С. 88.

14. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / За ред. В. М. Коссака. — К.: Істина, 2004. — С. 66—67.

15. Цивільне право. Підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. — К.: Істина, 2003. — С. 412—416.

16. Цивільне право України: Підручник: У 2т. / За заг ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо — Фатеевої, В. Л. Яроцького. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 277—287.

Стаття надійшла до редакції 11.07.09.

УДК 347.441

А. В. Макаренко,
аспірантка кафедри правового регулювання економіки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МІСЦЕ КОНЦЕСІЙНОГО ДОГОВОРУ У СИСТЕМІ ДОГОВОРІВ

У статті на основі національного та міжнародного законодавства, теоретичних обґрунтувань розглядається правова природа концесійного договору, визначаються його характерні ознаки та аналізується місце концесійного договору в системі договорів.

Ключові слова: концесійний договір (договір концесії), цивільно-правовий договір, адміністративний договір, концесійна діяльність.

У зв'язку із скороченням державного фінансування, незначними об'ємами довгострокового кредитування банківським сектором та недостатнім надходженням інвестицій, в Україні існує необхідність у розробці та впровадженні в економіку нетрадиційних механізмів залучення фінансових ресурсів, одним з яких є концесія.

Концесія нараховує століття історії, є достатньо дослідженою, відрізняється простотою та універсалізмом. Це єдина із договірних форм використання суспільної власності, яка може використовуватися практично у всіх сферах господарювання.

Концесія — надання з метою задоволення громадських потреб уповноваженим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування на підставі концесійного договору на платній та строковій основі юридичній або фізичній особі (суб'єкту підприємницької діяльності) права на створення (будівництво) та (або)